
EVROPSKE URBANE ŠTUDIJE PRED DURMI POSTURBANOSTI

Borut Brumen

19

IZVLEČEK

S primerjalnim pregledom najpomembnejših rezultatov v razvoju moderne evropske urbane etnologije in antropologije je avtor predstavil metodološka zблиževanja in razhajanja, današnje stanje ter raziskovalne perspektive evropskih urbanih študij.

ABSTRACT

The author's comparative survey of the most important results brought about by the development of modern European urban ethnology and anthropology serves to illustrate how their respective methodologies associate and dissociate, and to describe the present condition and research perspectives of European urban studies.

Z intenzivnim procesom urbanizacije v zadnjih desetletjih pojav urbanega ni ostal več vezan samo na mesta, temveč je urbani etos postal kulturni označevalec dobršnega dela Evrope in načina življenja njenih prebivalk in prebivalcev. Lokalno in nacionalno dojemanje ter razumevanje mentalnega prostora Evropejcev se je zadnjih nekaj desetletij, tudi zaradi urbanizacije, spreminjalo v globalno. Govorim v pretekliku, kajti slepa ulica, v katero je zašla utr(u)jena Evropa po padcu berlinskega zidu, se spreminja v črno luknjo-izmov. Če mi bralec in bralka dovolita malce subjektivnosti, bom zapisal, da se po neolitski zaključuje obdobje urbane revolucije. Po Lefèbvru smo tako dosegli kritično polje kaosa v obliki prisiljenega reda urbanosti (Lefèbvre 1990: 161). Namesto trendovsko nedefiniranega postmodernizma, ki vsakokrat izraža samo post modernizem, lahko za bodočnost pričnemo uporabljati termin posturbanost in počakamo, da se človeštvo samoiztrebi ali pa z novim »revolucionarnim« posegom v globalno vas zemlje, ki je pod budnim nadzorom kapitala ter ostalih »demokratskih institucij«, poimenuje nov čas. Tega bomo pač prepustili futurologom, mi pa si raje oglejmo položaj evropske urbane etnologije pred durmi posturbanosti.

Čeprav so napovedi v znanosti zelo nevhvaležno početje, danes že vidimo, da se niso zmotili tisti, ki so v začetku osemdesetih let v Evropi predvidevali pospešeno raziskovanje mest (Greverus 1978; Hannerz 1980; Gerndt 1981; Kloos 1981). Prvo, kar opazimo pri omenjenih avtorjih je to, da se imajo eni za antropologe in drugi za etnologe. Zato se mi zdi nujno, da si pogledamo, kakšne so (bile) razlike med evropsko urbano

etnologijo in urbano antropologijo v zadnjih desetletjih in istočasno predstavimo današnje stanje in perspektive v evropskih urbanih študijah.

1. EVROPSKA URBANA ETNOLOGIJA ¹

Švedski etnolog Ek Sven je za evropsko urbano etnologijo naštel nekatere splošne značilnosti (Ek 1987: 13), ki kljub vsakokratnim priseganjem različnih nacionalnih etnologij na njihovo enkratnost, posebnost in neponovljivost, kažejo na presenetljivo stopnjo uniformiranosti. Za večino evropskih nacionalnih etnologij smemo zapisati, da so bile etnološke raziskave do 50. let vezane skorajda izključno na agrarne družbe in da so o raziskovalni politiki odločali muzeji ter njim podobne, po definiciji znanstveno konzervativne institucije.

20

V srednjeevropski znanstveni tradiciji predstavlja prelomnico delo švicarskega etnologa Richarda Weissa, ki je leta 1946 izdal knjigo *Volkskunde der Schweiz* (Weiss 1946). Weiss je pravilno ugotovil, da bi bilo vsako zahajanje v preteklost in mitologijo t.i. ljudske kulture takoj po vojni zaradi sodelovanja dela nemških etnologov v nacističnem državnem stroju obsojeno na propad. Med drugim je v svoji knjigi predstavil tudi naselbinske tipe švicarskih mest, vpliv modernizacije na način življenja v mestu, socialne razmere v velemestnih četrtih, mestne jezikovne zvrsti ter šege in navade v podeželskih mestih.

Weiss je etnologijo definiriral kot »vedo o ljudskem življenju. Ljudsko življenje pa se sestoji iz medsebojnih odnosov med ljudstvom in ljudsko kulturo, v kolikor so določeni preko skupnosti in tradicije« (Weiss 1946:11). Bolj kot sama definicija etnologije pa je pomembno dejstvo, da je Weiss opredelil etnologijo sedanjosti kot nujni, sestavni del stroke in jo obogatil z novo sociološko funkcionalistično metodo. S tem je na široko odprl vrata tudi etnologiji mest, čeprav imam občutek, da mu je to predstavljalo zelo težko odločitev. Mesta so se mu namreč zdela ekstremni naselbinski tipi, katerih značilnosti, modernizacija, individualizem, racionalnost in tehnizacija predstavljajo čisto nasprotje tradicionalni družbi, kjer je doma ljudskot, kot osnovna premisa etnologovega raziskovalnega dela. Mestno življenje se mu je zato zdelo »neljudsko« in mestna naselja »nenaravna« (Weiss 1946: 73-74). S tem pa je zopet prišlo na površje v znanosti pogosto nasprotje med teorijo in prakso.

Prva temeljita etnološka monografija srednjeevropskega mesta, zasnovana na sodobnih metodoloških izhodiščih, je bila študija Hansa Commende (Commenda 1958/1959). Commenda je upravičenost izbire svojega raziskovalnega predmeta utemeljil z dejstvom, da je dobre tri četrtine takratnega prebivalstva Avstrije živelo v mestih, in da se mora tisti, ki hoče preučevati avstrijsko ljudstvo, lotiti tudi raziskovanja mestnega

¹ Pri tem pregledu bom izpustil primerjavo s slovensko urbano etnologijo. Etnološki koncepti za raziskovanje urbanih sredin (kot so npr. način življenja, vsakdanjost, sedanjost), ki jih je pri nas razvil(a) Slavko Kremenšek, nedvomno sodijo v sočasne evropske metodološke tokove in so že zaradi tega potrebni detaljne analitične primerjave, ki pa na tem mestu ni mogoča.

Zaradi posebega položaja etnologije v deželah nekdanje vzhodne Evrope v tej razpravi tudi ni primerjav z njihovimi razvojnimi metodološkimi koncepti. Za osnovno informacijo o stanju urbanih raziskav v teh deželah priporočam v branje zbornik *Časopisa za zgodovino in narodopisje*, kjer so zbrane razprave iz mednarodnega znanstvenega simpozija »Stanje, problemi in perspektive etnološkega preučevanja industrijskih naselij in mest«, ki je potekal leta 1990 v Mariboru (*Časopis za zgodovino in narodopisje* 1991).

prebivalstva. Sam je zapisal, da bo »pod imenom etnologija² v pričujočem delu razumljena veda o duhovnih posebnostih ljudstva v njegovi celoti in posameznih delih, kot tudi v ljudstvu živečih močeh. Tako razumljena znanost nosi s seboj nalogo zaobjeti celotno življenjsko področje človeka in razumeti njegov odnos do skupnosti...Ta vrsta etnologije povzdiguje sociologijo ali raziskovanje družbene nadgradnje, psihologijo ali opazovanje duševnega življenja skupnosti in ekologijo ali predstavitev bivalnih in življenjskih pogojev v samostojno znanstveno vedo« (Commenda 1958: 9-10). Commenda se je na ta način izognil iskanju ljudskega karakterja v mestu in izdal za tisti čas vizionarsko študijo, v kateri se je ob »klasičnih« etnoloških temah, kot so noša, ljudska umetnost, prehrana, jezik, glasba in ples, dotaknil tudi, v takratni etnološki srenji »pregrešnih« tem, kot so prostorska členovitost, prometna povezanost, mestna uprava, javni mestni prostori in meščanstvo. Interdisciplinarni pristop in zanemarjanje »ljudskosti« sta po mojem mnenju bistvena razloga zato, da so Commendovo delo avstrijski etnologi (pre)dolgo in povsem zavestno ignorirali³. Ta, milo rečeno napaka, se je lahko zgodila zaradi zaprtosti, samozadostnosti, da ne rečem večnosti, iz romantike izhajajočih etnoloških temeljev, obremenjenih z definicijami ljudstva in iz njega izhajajoče ljudske kulture. Šele Hermann Bausinger je bil tisti, ki mu je na primeru ljuske kulture v »tehničnem svetu« uspelo šokirati in prepričati svoje znanstvene kolega, da ljudska kultura ni nekaj statičnega in nezgodovinskega (Bausinger 1961).

To je tudi čas, za katerega Ek Sven pravi, da se takrat povečajo zahteve po urbanih študijah in nastanejo tudi prve etnološke raziskave evropskih mest (Ek 1987:13). Vendar pa je še vedno šlo za izolirane primere brez prave metodološke kontinuitete, kar se pozna še danes, saj urbane študije predstavljajo le manjši del etnoloških raziskav. Ekova razmišljanja lahko dopolnimo tudi z ugotovitvijo, da so bili etnologi v 60.letih že zaradi empiričnih dejstev, več kot polovica evropskega prebivalstva je namreč na sredini tega stoletja živela v mestih (Garamvoelgy 1988: 16), prisiljeni poiskati ljudski karakter v mestih. Pri tem so zagrešili še eno veliko napako. Ker je mesto postalo predmet etnoloških raziskav na osnovi neoromantičnih metodoloških izhodišč stroke (in zaradi tega tudi zastarelih), ni bilo med srednje evropsko etnološko srenjo vse do 70.let nobenih pomislekov ob »presaditvi« znanstvenih konceptov, ki so opredeljevali kmeta in podeželje, na kulturne fenomene mesta (Gerndt 1985: 11).

V 70. letih je v nemško jezikovnem področju večina etnoloških univerzitetnih institucij začela vzpodbujati raziskovanje urbanih sredin⁴, čeprav je po navadi šlo le za iskanje vasi v mestu. Predmet dela so bili še vedno ljudska kultura, folklor in jezik v sosedstvu in manjših mestnih četrtih. Takšna tradicionalno omejena usmeritev je po mojem mnenju botrovala dejstvu, da v tem času na nemškem jezikovnem področju najdemo le redke samostojne izdaje urbanih študij. Izjema so raziskave delavske kulture (Ruppert 1982, Fielhauer & Bockhorn 1982, Assion 1986, Kramer 1987) in samostojni razvoj urbane

² Termin »Volkskunde«, ki ga uporablja Commenda, prevajam kot etnologija.

³ Dejstvo, da Leopold Schmidt, ki je leta 1940 izdal knjigo Wiener Volkskunde (Schmidt 1940), leta 1976 Commendovega dela v uvodnem pregledu razvoja stroke v Avstriji niti enkrat ne omeni (Schmidt 1976), se mi zdi prav škandalozno privzemanje znanstvene »resnice«.

⁴ To se je zgodilo po znamenitem kongresu nemških etnologov leta 1969 v Detmoldu (imenujejo ga tudi »nemški etnološki potres«), kjer je prišlo do ostrega in odkritega spora med različnimi generacijami ter metodološkimi usmeritvami v nemški etnologiji. Nova metodološka izhodišča in študentski nemiri so pripomogli k temu, da se je nekaterim univerzitetnim središčem uspelo rešiti spon ljudskosti in priseganja na tradicijo (Geiger, Jeggle, Korff 1970).

etnologije v Švici. Tam so se etnologi osredotočili predvsem na raziskovanje mestnih četrti, njihove organiziranosti, aktivnosti, sociokulturnih mrež in vpliva mestnih uprav na način življenja (Hugger 1984, Rellstab 1984). Hkrati pa so študentje Arnolda Niedererja začeli iskati in raziskovati tiste mestne prostore, kjer se razvijajo tipične oblike urbanih medčloveških odnosov, kot so mestni trgi, železniške postaje in pokopališča (Wartmann 1986, Wyss 1986).

Tudi v Nemčiji so se na nekaterih univerzitetnih središčih (München, Tübingen in Frankfurt) v tem času že izoblikovale zahteve po celostnem preučevanju mest kot kulturnih tvorb, posredovalnih in pomenskih prostorov. Dokončno pa je bila urbana etnologija kot eno izmed prioriternih področjih znanstvenega raziskovanja sprejeta po kongresu nemških etnologov v Berlinu leta 1984 (Kohlmann & Bausinger 1985). Najpomembnejšo metodološko razpravo je na njem predstavil Helge Gerndt, ki se je najprej vprašal, če je v mestu kot mikrokozmosu kulturnih pojavov in socialnih odnosov zaradi nenehne mobilnosti sploh mogoče najti določen mestni del z enotno identiteto (Gerndt 1985: 12). S tem je postavil pod vprašanje tedanjo teorijo in prakso urbanih raziskav, saj so bile posamezne mestne četrti najpogostejši predmet raziskovanja nemških etnologov, in ponudil v razmislek iskanje teorij skupnega predmeta urbanih etnologov. Pri tem se lahko, po Gerndtovem mnenju, opremo na tri modele sprejemanja mesta:

1. Mesto kot kulturna tvorba, ki določuje več ali manj zaprti vsakdanji svet.

2. Mesto kot kulturno posredovalni prostor, polje izmenjave, kjer se odvija relativno samostojna oblika vsakdanjega življenja.

3. Mesto kot kulturno pomenski prostor, vrednostni svet z, od primera do primera, različnimi, tipičnimi pojavnimi oblikami (Gerndt 1985: 13).

Helge Gerndt je s temi urbanih modeli uspel razpeti tisti raziskovalni okvir, v katerega lahko uvrstimo na eni strani prostorsko in časovno razsežnost mesta in na drugi strani lestvice mestni inovacijski potencial. Mesto se nam na ta način »predstavi kot polje napetosti med ekstremno odprtostjo in ekstremno distanco, s tem (samim) pa imamo že dva izmed tipičnih vzorcev obnašanja v javnosti. Če k temu dodamo še popolno anonimnost ob intenzivni mobilnosti, da ne rečemo izolacijo ob komunikacijski prenapoljenosti, so vprašanja, ki se nam pri tem pričnejo postavljati, tista, na katerih se lahko prične graditi etnološka teorija mesta« (Brumen 1991: 96).

Pod Gerndtovim metodološkim vplivom se je v zadnjem desetletju razvijala münchenska urbana etnologija (Gerndt 1992: 119-126), ki etnologe poziva k raziskovanju življenjskih prostorov in vsakdanjih svetov v urbanih sredinah, s sprotnim upoštevanjem historične perspektive in z analiziranjem urbanih kulturnih procesov ter modelov (Gerndt 1992:119). Tematska področja, ki jih predlaga Gerndt, so sicer »tradicionalno etnološka« (naselbinski tipi, vrtno kolonije, notranja oprema stanovanj, stanovanjski sveti, prehrana, mestna oralna dediščina, kavarne, pivnice, cestna gledališča, demonstarcije, ženski centri, mestni inovativni potenciali, nogometni navijači...), vendar pri tem opozarja, da mora biti v središču znanstvenega zanimanja vedno mesto kot današnji življenjski prostor (Gerndt 1992: 125).

Sodobno mesto je tudi predmet dela Inštituta za empirično kulturoslovje v Tübingenu, kjer je študijski poudarek na t.i. projektne študiju. Tübingenške urbane raziskave določuje aplikativna usmerjenost in izrazito problematiziranje sodobnih urbanih problematik, kjer prihajajo v ospredje ženske študije (Konnertz 1991). Zadnja projektna

raziskava je bila narejena v Frankfurtu na Maini. V njej so etnologi predstavili multikulturno mestno politiko, se spraševali, kako tujci v Frankfurtu doživljajo multikulturnost in kako so tujci predstavljeni v medijih. Iskali so vzroke naraščajočega rasizma, se spraševali, kakšen odnos ima do koncepta civilne družbe multietnična metropola, analizirali urbanistično politiko mesta, predstavili urbano ponudbo boljših trgov in razkrinkali frankfurtske poulične tolpe kot primer medijske inscenacije. Vse raziskave so v Tübingenu izdali v obliki revije (*Multikultur Journal* 1992) in jo ponudili v prodajo, tako v etabliranih knjigarnah kot tudi v kioskih na železniških postajah. Ob tem so pripravili še spremljevalni program, ki je v obliki vodstev po mestu, predavanj, srečevanj različnih etničnih in socialnih skupin potekal celo leto 1991.

Mesto kot prostor etnične in socialne heterogenosti in urbanost, kot sinonim multikulturene različnosti je izhodišče raziskovalnega pristopa frankfurtske etnologinje in kulturne antropologinje Ine Marie Greverus. Greverusovo je v mestu zanimalo predvsem vprašanje nastajanja, ohranjanja in spreminjanja identitete mestnih prebivalcev. Pri tem je izhajala iz teorije »teritorialnega človeka« (Greverus 1979: 33), ki sodi v tradicijo t.i. humane ekologije in Chicaške šole. Teritorialnost ji predstavlja enega izmed osnovnih elementov identitete, ki se izraža v aktivnem odnosu in izrabi neposrednega človekovega okolja. Prostore identitete najde Greverusova v mestnih četrtih, sosedstvu ali ulicah, kjer pa danes, zaradi družbene kompleksnosti, prihaja do problemov identifikacije posameznika s svojim okoljem (Greverus 1978: 276). Zavest identitete je po mnenju Greverusove v urbanem okolju zavrta zaradi anonimnosti, odtujenosti in tudi zaradi nezmožnosti uporabe in kontrole pozidanega mestnega prostora⁵. Zaradi tega se ustvarjalni potencial mestnih prebivalcev spreminja v »redukcijo teh sposobnosti in v konzumiranje ponudbe okolja« (Greverus 1978: 277). Zato se Greverusova zavzema za uveljavljanje kulturnega pluralizma, v smislu razvijanja in nastajanja avtonomnih skupin v mestu, kot predpogoja za ponovno obuditev »poškodovanih« identitet. Nič čudnega torej, da pozdravlja nastanek in raziskovanje kontrakture, obračanje k urbanim etničnim manjšinam in poudarjanje lokalnosti kot tiste poskuse, ki v nepregledni družbi sedanjosti omogočajo pozitivni razvoj identitete posameznika v mestu ter se tako zavzema predvsem za raziskovanje urbanih subkultur, se pravi marginaliziranih in stigantiziranih socialnih in etničnih skupin v mestu (Greverus 1978: 279). Teorijo Ine Marie Greverus lahko razumemo predvsem kot poglobljeno kulturno kritiko, ki se dotika perečih problemov vsakdana v mestu. Ta aktualnost pa je močno prisotna v urbanih raziskavah »frankfurtske šole«, kjer lahko omenimo študije o nastanku, razvoju in položaju tujcev/tujstva v urbanih sredinah (Kristeva 1989), integracijskih procesih asimiliranja (Schiffauer 1983), lokalni identiteti frankfurtskega predmestja (Heimat 1982) in primerjave življenjskih stilov v velemestu ter podeželskem mestu (Hirschbiel 1985).

⁵ Ob tem je zanimiva primerjava z ameriškim antropologom Richardom Sennettom, ki se je v svojih raziskavah loteval predvsem problema samorazumevanje prebivalcev modernih mest. Zanimalo ga je ravnotežje med privatnim in javnim življenjem posameznika v mestu, ker določa tudi njegovo samorazumevanje. Pri tem po avtorjevem mnenju prihaja do razpada javnega življenja, ki se vedno hitreje spreminja v čisto formalnost in včasih celo obveznost. Ideološki postulat individualnosti se tako v mestih zapira v polje privatnega, kar avtor dokazuje na celi vrsti empiričnih primerov (Sennett 1983: 17). Absolutno prevrednotenje individualnega ima za posledico kult intimnosti, Sennet moderne urbane družbe imenuje tudi intimne družbe (Sennett 1983: 252), ki se kaže v narcizmu mestnih prebivalcev in v destruktivnih oblikah skupnosti. Te so posledice strahu pred anonimnostjo, ki pa po drugi strani prebivalce mest omejujejo v vedno ožje skupnosti. Tu se socialna dejanja posameznikov opredeljujejo skozi prizmo kolektivne zavesti in se zaradi tega v večini primerov omejujejo samo na razmejitve posameznikovega intimnega, privatnega načina življenja od javnega.

Če si zdaj pogledamo še razvoj in stanje v francoski in skandinavski urbani etnologiji, moramo opozoriti, da je bil tam že v 60. letih prisoten sorazmerno močan vpliv urbane antropologije, ki je konec sedemdesetih let pričela prodirati tudi v nemško jezikovno področje Evrope (Hugger 1988: 220). Francoska urbana etnologija se je formirala konec šestdesetih let, ko so bili koncepti in metode socialne antropologije v francoski etnologiji že delno sprejeti (Chiva 1987: 39). Namesto zastarelih tehnik vprašalnic se je uveljavila metoda terenskega dela z neposredno udeležbo, pri čemer je bil raziskovalec dalj časa nepretrgano prisoten v življenju skupnosti (Segalen 1986: 9). Rezultati tega dela so bile v začetku številne interdisciplinarne monografske študije vasi (npr. Burguière 1975; L'Aubrac 1970-1986; Zonabend 1980) in prvih mest (Pétonnet 1968).

24

V 70. letih postane mesto stalno raziskovalno polje francoskih etnologov in to navkljub številnim vprašanjem o specifični urbane etnologije, problemih v razlikovanju med urbano etnologijo in urbano antropologijo in uporabnosti terenskih tehnik v mestih. Prav zaradi specifičnih lastnosti mesta in urbane kulture so se francoskim etnologom zdele klasične monografske študije neprimerna oblika za preučevanje mesta. Zato so najprej poskusili indetificirati posebne urbane subprostore, kot je npr. sosedstvo, skupine, kot so npr. priseljenci in mestne institucije, kot so kavarne, stavke ali karnevali (Segalen 1986: 15). Za prelomnico v francoski urbani etnologiji lahko štejeemo zbornik raziskav o asimilacijskih procesih pri migrantih v Parizu, ki so nastajale tako v krajih, od koder so prihajali priseljenci, kot tudi v samem Parizu (Provinciaux et Provinces à Paris 1980). Segalenova pa omenja, da sta v 80. letih v sodobni francoski urbani etnologiji obstajali dve temeljni usmeritvi. Prvo imenuje industrijska etnologija, v kateri je poudarek na raziskovanju socialnih organizacij delavcev, kjer poskušajo etnologi določiti predvsem odnos delavcev do dela, družine in širše skupnosti (Segalen 1986:16). Druga usmeritev je tematsko sorodna in jo določa raziskovanje nižjih socialnih slojev, delavcev in imigrantov v predmestjih (Pétonnet 1982).

Skandinavski etnologi so do raziskovanja urbanih sredin prišli postopoma, saj so se najprej ukvarjali z vprašanji kulturnih inovacij, ki prihajajo iz mest in njihovega sprejemanja v ruralnih sredinah (Ek 1987: 14). Mesto pa s tem še ni postalo neke vrste neodvisen »etnološki koncept« in zato predstavlja pravi mejnik v skandinavski etnologiji raziskava o stockholmskih delavcih, ki jo je leta 1949 izdal Sigurd Erixon (Erixon 1949). Tej so sledile številne druge raziskave delavske kulture, in danes lahko brez zadržkov govorimo, da predstavljajo rezultati raziskovanja načina življenja delavskega razreda v Skandinaviji najpopolnejše tovrstne študije v Evropi⁶.

Vpliv antropoloških konceptov v Skandinaviji je opazen vse od konca 50. let, ko je v Uppsali predaval Robert Redfield. Njegovi metodološki napotki so se poznali predvsem v prenosu raziskovalnega pogleda iz določene profesionalne skupine na skupnost kot celoto (Brück 1982: 122). Konec šestdesetih let tako izide prva sodobna raziskava mesta, ki jo je izdal Ek Sven (Ek 1967). V njej je avtor analiziral spremembe v kulturah posameznih socialnih skupin v mestu v času, ko se le te soočijo z ekonomskimi in socialnimi pogoji mestnega okolja (Ek 1987: 16). Isti avtor je leta 1971 izdal študijo o urbanem slumu Nöden v Lundu (Ek 1971), v katerem je predstavil vrednote prebivalcev sluma v urbanem okolju.

⁶ Med najbolj odmevnimi raziskavami delavske kulture v zadnjem desetletju na Švedskem omenja Ek Sven (Ek 1987: 17-18) študije o pristaniških delavcih (Björklund 1984), o materialnih in socialnih pogojih za nastanek specifične delavske kulture (Bursell 1984), ideoloških osnovah sodobne delavske kulture (Bohman 1985) in delavski solidarnosti (Skarin Frykman 1987).

Podobno študijo je nekaj let kasneje opravil tudi etnolog Åke Daun (Daun 1974), ki se je pri raziskovanju suburbanega življenjskega stila v švedskih predmestjih povsem oddaljil od takrat uveljavljenih metodoloških izhodišč. Pri tem se je kot nekdanji učenec norveškega antropologa Fridrika Bartha oprl na njegov model analize procesov in raziskoval sodobne urbane pojave v predmestjih. Ni ga zanimalo vprašanje, kaj predmestje nudi svojim prebivalcem, temveč, kako prebivalci doživljajo življenje v predmestju (Ek 1987:16). To sicer ni bila novost v skandinavski etnologiji, nov pa je bil način njegove abstrakcije in temeljno vprašanje, ki se je glasilo, zakaj se ljudje obnašajo tako kot se in zakaj mislijo tako kot mislijo. Daunova, danes klasična, raziskava je bila na Švedskem v svojem času sprejeta kot delo, ki sicer sodi v znanost, nikakor pa ne v etnologijo (Brück 1982: 120). Ek Sven in Ake Daun sta tako avtorja, ki sta najmočneje obeležila sodobno švedsko in posredno celotno skandinavsko urbano etnologijo. Z nekaterimi koncepti iz socialne antropologije sta urbano etnologijo naenkrat približala problemom modernega človeka v mestu. Vprašanja, ki sta jih odpirala, so se nanašala predvsem na odnos posameznika do urbane okolice.

Osemdeseta leta so zato v Skandinaviji obeležena z raziskavami pogojev življenja v urbanih sredinah, kulturnih vzorcev in kulturne politike, ki nastaja v mestih (npr. Ferrer 1981). Pri tem opažamo, da se težišče raziskovalnega dela prenaša iz vprašanja, kaj lahko povemo v mestu, na vprašanje, kaj lahko povemo o mestu (Ek 1987: 19). Ob tem nastajajo tudi nove metodologije za raziskovanje mest. Na Danskem so tako etnologi kot temeljno vprašanje pri raziskovanju urbanega etosa izpostavili koncept »življenjskih oblik« (Life forms), ki karakterizirajo poglobitve skupine v družbi. Tega koncepta niso vezali na razredno, ruralno ali urbano okolje, saj lahko značilne oblike življenjskih vzorcev najdemo v vseh družbenih in socialnih okoljih (Ek 1987:12).

2. KAKO SO ANTROPOLOGI »ODKRIVALI« EVROPSKA MESTA?

John W.Cole imenuje čas med leti 1950-1960, kamor sežejo tudi prve sodobne antropološke raziskave mest (npr. Firth 1956), »obdobje idealnih pogojev za preučevanje Evrope« (Cole 1979: 17). Znano je, da antropologi evropskih mest kot prostora svojih raziskav takrat niso izbirali zaradi metodoloških razlogov, ampak jih je k temu privedel problem znanstvene uveljavitve in z njo povezane univerzitetne hierarhije. Ker je bila večina evropskih antropoloških univerzitetnih položajev zasedenih z »nedotakljivimi eminencami«, ki so ustoličili funkcionalizem in strukturalizem na empiričnih primerih iz eksotičnih dežel, je Evropa konec 50. let postala edini prosti raziskovalni prostor, katerega so mlajši znanstveniki nujno potrebovali za svojo poklicno kariero (Cole 1977: 355). V mestu, ki so ga opredeljevali predvsem kot kulturni sistem, jih je najbolj zanimalo vprašanje stabilnosti sistema, katerega ravnotežje je v skladu z uveljavljenimi antropološkimi modeli temeljilo na celovitosti sinhronega delovanja vseh posameznih funkcij. Obnašanje posameznika in njegov način življenja sta jih skozi to znanstveno optiko zanimala samo kot neke vrste d(v)ogovor med pravicami in dolžnostmi, ki so določene s formalnimi pozicijami posameznika v družbenih institucijah. Tako so sicer pokazali, kako institucije služijo družbi in sistemu zato, da jih ohranjajo kot celoto in hkrati poskušajo zadovoljevati vse potrebe svojih članov. Prav o njih, posameznikih, na katere se antropologija tako pogosto sklicuje, pa ne zvemo pravzaprav nič. Tudi zaradi tega je v prvih antropoloških študijah evropskih mest prišlo do spornih metodoloških posploševanj.

Ta so po mojem mnenju posledica »klasične« antropološke izobrazbe, ki je bila usmerjena predvsem v raziskovanje t.i. »primitivnih družb«.

Šele Norvežan Fridrik Barth je bil tisti, ki je razkrinkal površinskost funkcionalističnih antropoloških raziskav in razvil metodologijo, ki je v Evropi omogočila študij kulture kot procesa (Barth 1969). Antropologi so pod vplivom njegovih metodoloških izhodišč svojo pozornost usmerili v raziskave nastanka, razvoja in razširjenosti urbanih fenomenov in pri tem izpostavili kvalitativno vrednost socialnih procesov. Prišli so do ugotovitve, da razmerja med posameznikom in skupino na eni ter institucijami na drugi strani dajejo družbi potrebno dinamiko za socialne prehode in spremembe. S tem pa so (končno) zavrnili pomen in vlogo vseprisotne tradicije v evropski etnologiji. Posledica degradacije koncepta tradicije na raven rezultatov procesa socialnih odnosov in institucionalnih vplivov novejšega izvora pa je najverjetnejši razlog za to, da je antropologija takrat izgubila priljubljenost institucionalnega prodora v srednjeevropska univerzitetna središča.

26

Zato pa se je (urbana) antropologija toliko močneje vsidrala v nekaterih zahodno in severnoevropskih državah. Če pustimo ob strani pretiravanje teh antropologov, ki so se v sedemdesetih letih neskromno razglasili za prve sistematične raziskovalce evropskih mest (Cole 1979: 15), je verjetno res, da so bili prav antropologi v Angliji, Franciji, Skandinaviji in na Nizozemskem tisti, ki so odprli pot urbani problematiki in to zaradi dveh razlogov:

1. »Teoretiki« urbane antropologije so se v tem obdobju oddaljili od deloma zelo »protizgodovinsko« usmerjene britanske strukturalno funkcionalistične socialne antropologije (Fischer 1988: 18) in pričeli iskati svoje korenine v dediščini Chicaške šole⁷ ter v evropski humanistični tradiciji⁸.

2. Teoretske študije družbenih odnosov v urbanih sredinah so zamenjale empirične raziskave odnosa med mestom in podeželjem (Boissevain 1974) ter profesionalnih (Jackson 1968), socialnih (Davis 1973) in institucionalnih (Silverman 1975) skupin v mestu.

Osemdeseta leta so bila za urbane antropologe v Evropi čas, ko so se dokončno nehali spraševati in dokazovati, kaj jih loči od urbane sociologije. S številnimi in raznovrstnimi raziskavami so dobesedno utišali očitke sociologov, da so teorije urbanosti ideološki konstrukti in da urbana antropologija pravzaprav nima lastne identitete⁹. Namesto ljubosumnega varovanja svojega vrtička so se posamezne antropološke šole usmerile v raziskovanje odnosov med mestom in podeželjem, formalnih in neformalnih institucij v mestu ter poskusile predstaviti mesto kot celoto (npr., Nas & Prins 1983). Holistični pristop do raziskovanja mesta je bil tudi moto kongresa urbanih antropologov leta 1983 v Leidnu. Tam so se spraševali o smotnosti prenosa nekaterih metodoloških in metodičnih rešitev, ki so jih urbani antropologi razvili v (vele)mestih t.i. »tretjega sveta«, na preučevanje evropske urbane problematike. Izoblikovali so tezo, da je smiselno raziskovati mesto kot prostor irazite koncentracije socialnih odnosov (Southall 1983: 10), kjer se v socialnih odnosih izražajo različne napetosti in v končni fazi tudi urbani konflikti.

⁷ Za oživitvev zgodovinskega spomina ne bo odveč, če na tem mestu omenimo tudi najpomembnejše predstavnike Chicaške šole. To so Robert E. Park, Roderick McKenzie, Ernest Burgess, Nels Anderson, Frederic M. Thrasher, William F. Whyte, Louis Wirth, Harvey W. Zorbaugh in Paul G. Cressey.

⁸ Predvsem pri Karlu Marxu, Maxu Weburu in Émileu Durkheimu (o vplivu njihovih teorij na razvoj raziskovanja urbanih sredin glej Saunders 1981).

⁹ Najvidnejša predstavnika kritikov urbane antropologije sta bila prav gotovo Henri Lefebvre (Lefebvre 1990) in Manuel Castells (Castells 1977).

Predlagali so, da z detajlno analizo modelov napetosti in koncepta konfliktna teorije lahko poglobljeno spoznamo socialno realnost v generalnem in urbano družbo v partikularnem smislu, saj socialne spremembe producirajo konflikte, ti pa ponovno določajo bodoče spremembe (Prins & Nas 1983: 40). Ob prehodu iz sociološkega raziskovanja urbanih fragmentov v holističen metodološki pristop predstavljata deli Ulfa Hanerza (Hanerz 1980) in Hartmuta Häußermanna ter Walterja Siebela (Häußermann & Siebel 1987) največji udarec zaplakanemu prisvajanju raziskovanja mesta pod okrilje ene same znanstvene discipline.

Hannerzu je interdisciplinarna študija metodoloških konceptov urbane antropologije predstavljala osnovo za lastno teorijo urbanosti, v kateri razume kulturo kot celoten pomenski sistem, s pomočjo katerega se opredeljuje socialna konstrukcija realnosti. Zaradi stroge sistematizacije metodoloških izhodišč Hannerz nasprotuje raziskovanju majhnih prostorskih skupnosti, kot so npr. družina, etnična skupnost ali sosedstvo. Namesto tega zahteva raziskovanje socialnih mrež, saj samo z njihovo pomočjo lahko preidemo meje urbanih skupin in lokalnih analiz. Preko vprašanj, kaj je urbano in kaj antropologija v urbani antropologiji (Hanerz 1980: 3), poskuša natančno opredeliti raziskovalno polje urbane antropologije. Pri tem ugotavlja, da se največji prispevek urbane antropologije nahaja v empiričnih raziskavah, »v etnografiji; ki je prevladujoče kvalitativna in bogato kontekstualizirana zbirka človeških dejanj in misli« (Hannerz 1990: 8). V empiričnih raziskavah vidi Hannerz analitično prednost urbane antropologije pred urbano sociologijo¹⁰.

Pri analizi urbanega življenja avtor izhaja iz koncepta socialne vloge (Hannerz 1980: 101). Zato predlaga, da heterogenost življenjskih stilov v mestu raziskujemo kot analizo socialnih vlog, pri čemer si lahko pomagamo s konceptom »urban role inventory«, s katerim Hannerz razume skupne lastnosti spreminjajočih se socialnih vlog posameznika (Hannerz 1980: 107). Pri tem razlikuje pet kompleksnih enot urbanega življenja: gospodinjstvo in družino, delo in pridobivanje sredstev za preživljanje, prosti čas, sosedstvo in prometne povezave. Predmet urbanih antropoloških raziskav mu tako predstavlja predvsem vprašanje, na kakšen način in v kolikšnem obsegu se socialne vloge prepletajo in kako strukturirajo posamezna področja urbane strukture, npr. ekonomijo. Avtor nas opozarja, da je individualni repertoar socialnih vlog omejen preko predpisanih norm in vrednot. Zato kulturna pogojenost vrednot in norm določa tudi možnost izbire posameznika med različnimi socialnimi vlogami. Ob tem pa moramo biti pozorni tudi na t.i. »role discriminatory attributes«, kot so starost, spol ali etnična pripadnost, ki strukturirajo prisotnost posameznika v socialnem življenju skupnosti (Hannerz 1980: 151-156). Urbano življenje, ki ga Hannerz definira s pomočjo heterogenosti socialnih vlog, se po avtorjevem mnenju izraža v različnih življenjskih stilih. Hannerz razlikuje štiri osnovne oblike mestnega načina življenja.

S terminom »encapsulation« označuje način življenja, za katerega je značilna močna socialna mreža in omejen obseg socialnih vlog, kar ima za posledico sorazmerno zaprtost skupnosti in posameznika. Najdemo ga lahko pri etničnih manjšinah v mestih, v urbani subkulturi, v elitni urbani kulturi in tudi pri specifičnih skupinah, kot so npr. gospodinje

¹⁰ Tudi starosta socialne antropologije, Raymond Firth, v svojih razmišljanjih o bodočnosti antropologije poudarja, da je navdušen nad količino zbranega etnografskega gradiva, saj prav to vzpodbuja nadaljni razvoj antropologije, omogoča ločevanje posebnih elementov od vzorcev in procesov ter njihove medsebojne povezave, s katerimi prihajamo do različnih oblik konceptualnih procesov v spreminjajoči se družbi (Firth 1992: 210-211).

(Hannerz 1980: 255-258). Če posameznik živi v različnih urbanih življenjskih svetovih z različnimi socialnimi vlogami, Hannerz govori o načinu življenja, ki ga imenuje »segregativity« (Hannerz 1980: 258-261), o »integrativity« pa govori takrat, ko se individualne socialne mreže raztezajo preko različnih področjih urbanega življenja in ko posameznik menja vrsto socialnih vlog, ki se same tudi sproti spreminjajo glede na dane zahteve okolja (Hannerz 1980: 260-261). S terminom »solitude« pa Hannerz označuje način življenja, za katerega je značilna prostorsko zelo majhna socialna mreža brez heterogenosti socialnih vlog (Hannerz 1980: 259-260).

Häußermann in Siebel sta se v svojem raziskovalnem delu osredotočila na vprašanje posledic modernih strukturnih sprememb v družbi na razvoj mest, mestne politike in mestne kulture (Häußermann & Siebel 1987). Pri tem jima ni šlo toliko za utemeljevanje lastnih metodoloških izhodišč, temveč prej za analitično interpretacijo statističnih podatkov, ki se nanašajo na nemška mesta. Za izhodišče sta si vzela nasprotja med razvijajočimi se nemškimi mesti in tistimi, pri katerih statistika beleži daljše obdobje stagnacije ter nasprotje med tistimi prebivalci teh mest, ki imajo z delom zagotovljeno svoje življenjske perspektive ter onimi, ki so potisnjeni na t.i. družbeni rob, imigranti, nezaposleni in revni. Avtorja poudarjata, da so naše predstave o načinu življenja v mestu in urbani kulturi še vedno pogojene z meščanskim mestom evropskega srednjega veka in industrijsko revolucijo. Konec srednjega veka se je namreč izoblikovala urbanost kot posebna življenjska oblika, ki stoji nasproti privatnemu in javnemu, kot posebna oblika politike, meščanske demokracije in kot posebna oblika ekonomije, kapitalizma. Tako je bil razvoj mest, od srede prejšnjega stoletja naprej v različnih strokah, identičen z rastjo prebivalcev, delovnih mest in širjenjem pozidanih površin v mestih. Häußerman in Siebel sta zato postavila tezo, da sta urbanost, kot posebna oblika mestnega načina življenja, in rast mest, kot enotna lastnost razvoja, izgubili svojo objektivno osnovo (Häußermann & Siebel 1987: 9). S tem pa je izgubila smisel tudi lokalna mestna politika, ki je po avtorjevih mnenjih še vedno usmerjena v fikcijo socialne, politične in ekonomske celote imenovane Mesto. Mesta pa so dandanašnji, v globalni strukturi mednarodno organiziranega gospodarstva, postala prostori, ki se jih lahko poljubno zamenjuje. Zato lokalna mestna politika nima več tolikšnega vpliva na gospodarsko in družbeno politiko, kot ga je imela. Danes in v bodočnosti ostane komunalni politiki samo organizacija vsakdanjega življenja, razpeta med delom, prostim časom, počitkom in prometom. S tem pa se mestna politika spreminja v enega najmočnejših vzvodov, ki krojijo podobo vsakdanjega načina življenja v urbanih centrih (Häußermann & Siebel 1987:10).

Zato sta avtorja večji del svoje študije namenila prav analizi pogojev, vplivov in posledic mestne politike na urbane življenjske stile. Obravnavata renesanso mestnih jeder, kjer se srečujejo na videz različni življenjski stili yuppies¹¹, ki jih označuje bogato in razsipniško življenje ter t.i. alternativcev, ki z drugačnimi življenjskimi stili, kljub sorazmerno nizkim prihodkom, dosegajo visok življenjski standard (Häußermann & Siebel 1987: 14). Pojasnjujeta vpliv medijev na urbani način življenja (Häußermann & Siebel 1987: 33). Iščeta vzroke za vedno večje razlike v rasti mest in urbanih kulturah v severnih in južnih nemških mestih (Häußermann & Siebel 1987: 44). In iz tega izpeljeta konstruktivno kritiko komunalnih politik, ki še vedno vztrajajo na modelu splošne rasti za vsako ceno, ne da bi upoštevale spremenjene prostorske, socialne, gospodarske in

¹¹ Yuppi (Young Urban Professionals) je oznaka za mlade, bogate podjetnike in menadžerje.

ekološke pogoje v mestih (Häußermann & Siebel 1987: 119). Ne ostaneta pa samo pri kritiki, temveč s pomočjo analize življenjskih stilov prebivalcev različnih profesionalnih in socialnih skupin podata tudi osnovne elemente drugačne mestne politike, ki bi prebivalcem mest lahko ponudila osnovo za novo kvaliteto urbanosti (Häußermann & Siebel 1987: 238).

3. IZZIV URBANOSTI IN PERSPEKTIVE URBANIH ŠTUDIJ

Upam, da se je iz tega pregleda razvoja urbanih študij dalo razbrati, kako sodobno raziskovanje mest določuje teoretski in metodičen pluralizem. Meje med posameznimi strokami, v našem primeru urbane etnologije in urbane antropologije, so tako zabrisane in prepletene, da smemo v evropskem okviru hkrati govoriti o antropologizaciji etnologije (sprejemanje nekaterih temeljnih antropoloških konceptov, kot so identiteta, socialne vloge, etnične manjšine in konflikti) in tudi o etnologizaciji antropologije (historična dimenzija raziskovanja urbanih fenomenov in etnološki koncepti načina življenja). Seveda ne mislim problematizirati pristojnosti posameznih strok, ker sem prepričan, da nas to vodi v slepo ulico in znanstveno stagnacijo, zdi pa se mi smotno, da se vprašamo, ali obstajajo metodološko spoznavne razlike v urbanih raziskavah. Moj odgovor je pritrdilen. Etnologi še vedno raziskujejo mesto kot razdeljen prostor različnih življenjskih praks, načinov življenja in miselnih sistemov, medtem ko so antropologi usmerjeni v raziskovanje nastanka in oblik socialnih odnosov ter njihove povezanosti v urbanih pomenskih modelih. Vendar pa etnologi vedno bolj upoštevajo vplive in posledice heterogenosti mesta na urbani etos, ki naj bi bil po definiciji predmet njihovih raziskav¹², antropologi pa spoznanja iz teoretičnih modelov analize urbanih institucij poskušajo verificirati v realnih mestnih okoljih in načinih življenja različnih urbanih skupin (Harvey 1985). Gre za zблиževanje ločenih tradicij, pri kateri ena in druga stran ugotavljata, da urbani etos prebivalcev mest temelji tako na posredovanih normah, vrednotah in življenjskih vzorcih, kot tudi na urbani ideologiji (obliki) in urbani ekonomiji (vsebini).

Urbanost kot proces in življenjska praksa, kot znanstveni koncept in politično o(g)rodje, kot kritika individualnosti in (multi)kulture pestrosti zato ostaja izziv raziskovalcem. Ti se v Evropi v vedno večji meri odločajo za raziskovanja sodobnih urbanih fenomenov in problemov, s sočasno zahtevo po aplikativni uporabi rezultatov raziskovalnega dela¹³. Ker se tudi nekatera evropska mesta ali regije počasi že spreminjajo v megapolise, smemo upravičeno pričkovati, da bodo socialno kulturni fenomeni in problemi mest (p)ostajali središče dela nacionalnih in komunalnih centrov moči ter odločanja. S tem pa bodo znanstvena spoznanja raziskovalcev urbanih sredin vedno bolj aktualna in zato ni odveč opozorilo, da moramo etnologi in antropologi paziti, da ne

¹² Dovolj je, če prelistamo samo eno izmed treh knjig, ki imajo sicer neposrečen naslov »Handbuch der schweizerischen Volkskultur«, in videli bomo, da so švicarski etnologi uspeli predstaviti spremembe v vsakdanu zadnjih 50. let samo tako, da so k sodelovanju povabili tudi antropologe, lingviste, socialne in kulturne zgodovinarje, geografte ter komunikologe (Hugger 1992).

¹³ Za nekatera evropska mesta lahko trdimo, da so teoretska spoznanja etnologov in antropologov vplivala na določene urbane socialne prakse. Lepa tovrstna primera sta npr. prvi nemški mestni urad za multikulture pristojnosti v Frankfurtu ali pa organizacijska oblika metadonske pomoči v Amsterdamu.

postanemo, npr. tako kot dobršen del arhitektov, marionetke v rokah politike ter kapitala¹⁴. Temu se lahko izognemo samo z neprestanim in kritičnim preverjanjem znanstvenih spoznanj v mednarodnih okvirih kot tudi z izbiro tistih raziskovalnih problemov, ki jasno odražajo medsebojno soodvisnost političnih, socialnih in družbenih institucij na kulturne, selekcijske ter adaptacijske značilnosti neke urbane kulture.

Bodočnost evropskih urbanih študij vidim v raziskovanju nastajanja, spreminjanja in ohranjanja urbanih identitet. Ker mora posameznik v mestu svoje potrebe in pričakovanja ves čas usklajevati s skupinskimi in družbenimi zahtevami, bo individualno in socialno dimenzijo identitete potrebno raziskovati kot skupek identifikacij, kjer bodo upoštevani vsi socialni odnosi in skupne vrednote ter norme. Menim, da bo posebna pozornost namenjena vertikalni in horizontalni mobilnosti v mestu, saj v teh »migracijah«
30 posameznik vsak dan zamenja različne socialne vloge in se sreča z različnimi socialnimi skupinami. Gre za proces, ki zahteva dnevno reorganizacijo identitete. Pri analiziranju individualnih in skupinskih urbanih identitet se bomo zato soočili s spreminjajočo se vlogo, (samo)videnjem in položajem žensk, gospodinjstev, družin, etničnih manjšin in urbanih subkultur. Ne bomo se mogli več izogibati pomenu lokalne politike, potrošniške ideologije in ekonomske (ne)odvisnosti za nastanek določenih urbanih življenjskih praks. V mestu kot domu nas bo zanimalo stanovanje in bivanje v njem, okolica in mobilnost, meddružinski odnosi in socialna kontrola, intelektualna razhajanja in kulturne inovacije, prosti čas in sosedska samoorganiziranost, delitev dela na formalni in neformalni sektor, vpliv televizije in računalnika, univerze in beznice na mestni vsakdan. Pri tem bodo urbani načini življenja, urbane življenjske strategije in urbani mentalni prostori tisti konceptualni modeli, s katerimi bodo etnologi in antropologi raziskovali identitete posameznikov in skupin ter z njimi opredeljevali urbani etos.

V prvi vrsti nas bo torej zanimal človek v okolju, ki mu pravimo mesto. Tako njegovo delo in odgovornost, kot tudi njegovo prostovoljno sodelovanje v športnih in političnih organizacijah ali pri (samo)izobraževanju ter lenarjenju. To je namreč ena izmed značilnosti in posebnosti »progresivne logike«
mest (Häußermann & Siebel 1987: 246). Urbane logike in njenega čara socialističnih stanovanjskih inkubatorjev, malomeščanskih »minimundov«, elitističnih »noueve rich«, kitajske kuhinje in prekmurskih gibanc, tržnice in Maximarketa, fitnes salonov in avtomehaničnih delavnic, mestnih slavij in homoseksualnih diskotek, beguncev, brezposelnih, študentov, delavcev, ostarelih, univerze (tudi za tretje življenjsko obdobje), Slovenskega etnografskega muzeja in Metelkove. Poleg znanja moramo pri raziskovanju urbanega etosa odpreti tudi subjektivna vrata fantazije in znašli se bomo v svetu, kjer sami živimo. Ali kot pravi brazilski pregovor iz saopolskih predmestij: »Dokler sanjaš sam, so to samo sanje; ko nas sanja več skupaj, je to začetek neke nove stvarnosti«. V našem primeru nove urbanosti!?

¹⁴ To se je namreč v zgodovini etnologije in antropologije že zgodilo. Spomnimo se samo deleža etnologov pri razvijanju in utemeljevanju nacionalističnih ideologij ali pa zagnanosti antropologov pri vzpostavljanju kolonialističnih uprav.

LITERATURA:

- ASSION, Peter (Hg.) 1986: Transformationen der Arbeiterkultur. Marburg 1986.
- L'AUBRAC. Etude ethnologique, linguistique, agronomique et économique d'un établissement humain (7 volumes). Paris 1970-1986.
- BARTH, Fridrik 1969: Social Groups and Boundaries. Bergen, Oslo 1969.
- BAUSINGER, Hermann 1961: Volkskultur in der technischen Welt. Stuttgart 1961.
- BJÖRKLUND, Anders 1984: Hamnes arbetare. Stockholm 1984.
- BOHMAN, Stefan 1985: Arbetarkultur och kultiverade arbetare. Stockholm 1985.
- BOISSEVAIN, Jeremy 1974: Friends of Friends: Networks, Manipulators and Coalitions. Oxford 1974.
- BRUMEN, Borut 1991: Raziskovanje mestne in delavske kulture v ZRN, NDR in Švici. V: Časopis za zgodovino in narodopisje 1. 27 (062), Maribor 1991, str. 95-101.
- BRÜCK, Ulla 1982: The Influence of Social Anthropology on Swedish Ethnology. V: Nixdorff H. & Hauschild T. (Hrsg.), Europäische Ethnologie. Berlin 1982, str.:119-129.
- BURGUIÈRE, André 1975: Bretons de Plozevet. Paris 1975.
- BURSELL, Barbro 1984: Anläggarna. Stockholm 1984.
- CASTELLS, Manuel 1976: The Urban Question. London 1977 (prva izdaja: La Question urbaine. Paris 1972.)
- CHIVA, Isac 1987: Wie die Ethnologie Frankreichs entstand. Versuch einer genealogischen Begründung. V: Isac Chiva, Utz Jeggle (Hg.), Deutsche Volkskunde-Französische Ethnologie. Zwei Standortbestimmungen. Frankfurt, Paris 1987, str.13-43.
- COLE, John W. 1977: Anthropology Comes Part-way Home: Community Studies in Europe. V: Annual Review of Anthropology, Vol.6, Palo Alto 1977, str.: 349-378.
- COLE, John W. 1979: Gemeindestudien der Cultural Anthropology in Europe. V: Wiegelmann Günter (Hrsg.), Gemeinde im Wandel. Volkskundliche Gemeindestudien in Europa. Münster 1979, str. 15-31.
- COMMENDA, Hans 1958/1959: Volkskunde der Stadt Linz an der Donau. Linz 1959 (1.knjiga),1959 (2.knjiga).
- ČASOPIS za zgodovino in narodopisje 1. 27 (062), Maribor 1991.
- DAUN, Åke 1974: Förortsliv: En etnologisk studie av kulturell förändring. Stockholm 1974.
- DAVIS, John 1973: Land and Family in South Italian Town. London 1973.
- EK, Sven B. 1967: Stadens földese. Lund 1967.
- EK, Sven B. 1971: Nöden i Lund. Lund 1971.
- EK, Sven B. 1987: Urban Studies and Swedish Ethnology. V: Ethnologia Scandinavica. A Journal for Nordic Ethnology. Lund 1987, str.:11-23.
- ERIXON, Sigurd 1949: Stockholms hamnarbetare före fackföreningsrörelsens genombrott. Stockholm 1949.
- FERRER, Julio 1981: Punkare och skinheads. Stockholm 1981.
- FIELHAUER, Helmut & BOCKHORN, Olaf (Hg.) 1982: Die andere Kultur. Volkskunde, Sozialwissenschaften und Arbeiterkultur. Wien 1982.
- FIRTH, Raymond (ed.)1956: Two Studies of Kinship in London. London 1956.
- FIRTH, Raymond 1992: A Future for social anthropology? V: Sandra Wallman (ed.), Perspectives from Social Anthropology. London, New York 1992, str.:208-224.
- FISCHER, Hans 1988: Anfänge, Abgrenzungen, Anwendungen. V: Hans Fischer (Hg.), Ethnologie. Einführung und Überblick. Berlin 1988, str.: 3-39.
- GARAMVOELGY, Judit 1988: Stadt und Land - Zur Problemgeschichte seit der Jahrhundertwende. V: Maja Svilar, Stadt und Land. Die Geschichte einer gegenseitigen Abhängigkeit. Bern, Frankfurt/M., New York, Paris 1988, str. 13-30.
- GEIGER, Klaus, JEGGLE, Utz & KORFF, Gottfried (Hg.) 1970: Abschied vom Volksleben. Tübingen 1970.
- GERNDT, Helge 1981: Kultur als Forschungsfeld. München 1981.

- GERNDT, Helge 1985: Großstadtvolkskunde - Möglichkeiten und Probleme. V: Theodor Kohlman, Hermann Bausinger (Hrsg.), Großstadt - Aspekte empirischer Kulturforschung. Berlin 1985, str. 11-21.
- GERNDT, Helge 1992: Stadt-Gegenstand und Forschungsfeld empirischer Kulturwissenschaft. V: Helge Gerndt, Studienskript Volkskunde. Eine Handreichung für Studierende. München 1992.
- GREVERUS, Ina-Maria 1978: Kultur und Alltagswelt. München 1978.
- HANNERZ, Ulf 1980: Exploring the City. Inquiries Toward an Urban Anthropology. New York 1980.
- HARVEY, David 1985: Consciousness and the Urban Experience. Oxford 1985.
- HÄUßERMANN, Hartmut & SIEBEL, Walter 1987: Neue Urbanität. Frankfurt/M. 1987.
- HEIMAT Bergen-Enkheim. Lokale Identität am Rande der Großstadt. Frankfurt 1982.
- HIERSCHBIEL, Sabine 1985: Grosse Stadt-grosse Probleme. Kleine Stadt-besser? Frankfurt 1985.
- HUGGER, Paul 1984: Kleinhüningen. Von der "Dorfidylle" zum Alltag eines Basler Industriequartiers. Basel 1984.
- HUGGER, Paul 1988: Volkskundliche Gemeinde- und Stadtteilforschung. V: Rolf W. Brednich (Hg.), Grundriss der Volkskunde. Berlin 1988, str.: 215-235.
- HUGGER, Paul (Hg.) 1992: Handbuch der schweizerischen Volkskultur. Leben zwischen Tradition und Moderne. Ein Panorama des schweizerischen Alltags I., II., III. Basel 1992.
- JACKSON, Brian 1968: Working Class Community. London 1968.
- KLOOS, Peter 1981: Themes of the 'sevnties: Anthropology in the Netherlands 1970-1980. V: Kloos P. & Claessen J.M., Current issues in anthropology: the Netherlands. Utrecht 1981.
- KOHLMANN, Theodor & BAUSINGER, Hermann (Hg.) 1985: Großstadt. Aspekte empirischer Kulturforschung. Berlin 1985.
- KONNERTZ, Ursula (Hg.) 1991: Weibliche Ängste. Tübingen 1991.
- KRAMER, Dieter 1987: Theorien zur historischen Arbeiterkultur. Marburg 1987.
- KRISTEVA, Julia 1989: Fremde sind wir uns selbst. Frankfurt a.M. 1989.
- LEFÈBVRE, Henri 1990: Die Revolution der Städte. Frankfurt am Main 1990 (prva izdaja: La Révolution urbaine. Paris 1970).
- MULTIKULTUR JOURNAL, 1992: Weltstadt Frankfurt am Main? Tübingen 1992.
- NAS, Peter J.M. & PRINS, Will J.M. 1983: Past, present and future of Dutch urban anthropology. V: Ghaus Ansari & Peter J.M. Nas, Town-Talk. The Dynamics of Urban Anthropology. Leiden 1983, str. 158-167.
- PÉTONNET, Collete 1968: Ces Gens-là, monographie d'une cité de transit. Paris 1968.
- PÉTONNET, Colette 1982: Espaces habités. Ethnologie des banlieues. Paris 1982.
- PRINS, Will J.M. & NAS, Peter J.M. 1983: The struggle for the third world city. V: Ghaus Ansari & Peter J.M. Nas, Town-Talk. The Dynamics of Urban Anthropology. Leiden 1983, str. 38-51.
- PROVINCIAUX et Provinces à Paris. V: Ethnologie Française X/2, Paris 1980.
- RELLSTAB, Ursula 1984: Stadt-Quartier. Quartierarbeit anhand eines Zürcher Beispiels. Zürich 1984.
- RUPPERT, Wolfgang (Hrsg.) 1982: Die Arbeiter. Lebensformen, Alltag und Kultur von der Frühindustrialisierung bis zum "Wirtschaftswunder". München 1982.
- SAUNDERS, Peter 1987: Soziologie der Stadt. Frankfurt am Main/New York 1987 (prva izdaja: Social Theory and the Urban Question. London 1981).
- SCHIFFAUER, Werner 1983: Die Gewalt der Ehre. Frankfurt/M. 1983.
- SCHMIDT, Leopold 1940: Wiener Volkskunde. Ein Aufriß. Wien 1940.
- SCHMIDT, Leopold 1976: Gegenwartsvolkskunde. Eine Bibliographische Einführung. Wien 1976.
- SEGALEN, Martine 1986: Current Trends in French Ethnology. V: Ethnologia Europaea. Journal of European Ethnology. Volume XVI/1, Copenhagen 1986, str.3-24.
- SENNETT, Richard 1983: Verfall und Ende des öffentlichen Lebens. Die Tyrannei der Intimität. Frankfurt am Main 1983 (prva izdaja: The Fall of Public Man. New York 1974).
- SILVERMAN, F. Sydel 1975: Three Bells of Civilization: The Life of an Italian Hill Town. New York, London 1975.

- SKARIN FRYKMAN, Birgitta 1987: Från yrkesfamilj till klassgemenskap. Om bagare i Göteborg 1800-1919. Göteborg 1987.
- SOUTHALL, Aidan 1983: Towards a universal urban anthropology. V: Ghaus Ansari & Peter J.M. Nas, Town-Talk. The Dynamics of Urban Anthropology. Leiden 1983, str.7-21.
- WARTMANN, Margrit 1986: Leben auf Züricher Friedhöfen. V: Schweizerisches Archiv für Volkskunde 82. Basel 1986, str. 30-40.
- WEISS, Richard 1946: Volkskunde der Schweiz. Zürich 1946.
- WYSS, Nikolaus 1986: Blickfeld Hauptbahnhof Zürich. V: Schweizerisches Archiv für Volkskunde 82. Basel 1986, str. 128-134.
- ZONABEND, Françoise 1993: Dolgi spomin. Časi in zgodovine v vasi. Ljubljana 1993 (prva izdaja: La mémoire longue. Temps et histoires au village. Paris 1980.).

BESEDA O AVTORJU

Borut Brumen, mag., etnolog, asistent na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo FF in samostojni raziskovalec na Institutum Studiorum Humanitatis, Evropski center za humanistične študije.

ABOUT THE AUTHOR

Borut Brumen has a Master's degree in Ethnology and is an assistant with the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Arts. He is also an independent researcher with Institutum Studiorum Humanitatis, the European Centre for Humanist Studies.

SUMMARY

EUROPEAN URBAN STUDIES FACING POST-URBANISM

By comparing two separate developmental traditions - (West-) European urban ethnology and urban anthropology - the author surveys the present condition and perspectives of European urban studies.

The article focuses on the period after the Second World War, when European national ethnologies started to verify and rejustify their scientific premises. After 1946 towns and their inhabitants had (at least in principal) become a subject to be studied by ethnologists; but until the seventies the researchers of towns used - for various reasons - a methodology originating from the research of the countryside. French and Scandinavian ethnologists therefore based their activities on urban anthropology and applied comparative methods, developing a distinct and increasingly effective (sub)discipline, urban ethnology. Despite numerous recriminations urban ethnology has managed to preserve its own identity. Central-European countries, though less influenced by anthropology, nevertheless experienced a thoroughly critical and constructive reassessment of their scientific findings some two decades ago. One of the consequences of this line of work was the breakthrough of an analytical and application-orientated urban ethnology with its own sophisticated methodology.

Urban anthropologists experienced their crisis of identity when - in the fifties - they started exploring European towns with classical anthropological models. Because this methodological orientation failed to render adequate results, they turned to look for their roots in the heritage of the Chicago School and in the European humanist tradition.

They thus redirected their efforts from studying individual (sociological) urban fragments to a holistic methodological approach. This approach is presently determined primarily by the research of the social roles and identities of townspeople and by the analysis how different urban institutions function and affect the way of life of people.

The author concludes by drawing attention to the fact that the two scientific traditions are approaching each other, and to the positive results of anthropology becoming more ethnological and vice versa.

RÉSUMÉ

34

LES ÉTUDES URBAINES EUROPÉENNES AU SEUIL DE L'ÉPOQUE POSTURBAINE

La comparaison des deux traditions distinctes, à savoir l'ethnologie urbaine et l'anthropologie urbaine (ouest)européenne, représente la base de la présentation de l'état actuel et des perspectives des études urbaines européennes.

L'auteur s'y est concentré sur la période après la 2ème guerre mondiale, où les ethnologies nationales européennes se sont mises à re-vérifier et à re-fonder leurs points de départ scientifiques. Pour des raisons différentes, les villes et leurs habitants - qui étaient (en principe) devenus l'objet des études ethnologiques à partir de l'année 1946 - étaient, jusqu'aux années 70, étudiés à l'aide de la méthodologie issue de l'approche ruralisante.

Par la suite, les ethnologues français et scandinaves se sont appuyés sur l'anthropologie urbaine et, à l'aide de la méthodologie comparatiste, ont développé une (sous)discipline reconnaissable et de plus en plus forte - l'ethnologie urbaine, qui a réussi - en dépit de toutes les critiques - à garder son identité. L'influence de l'anthropologie n'était pas si sensible dans les pays de l'Europe Centrale; mais il y a deux décennies, nous sommes témoins, dans ces pays, d'une remise en question critique et constructive des résultats du domaine de la profession. Une des conséquences de ce travail était la mise en valeur de l'ethnologie urbaine à l'orientation analytique et applicative, avec une méthodologie bien développée, propre à elle-même.

On a pu sentir la crise de leur identité propre aussi du côté des anthropologues urbains qui, dans les années 50, se sont mis à étudier les villes européennes à l'aide des modèles anthropologiques classiques. Comme cette orientation méthodologique n'était pas des plus efficaces, ils ont commencé à chercher leur racines dans l'héritage de l'école de Chicago et dans la tradition humaniste européenne. Ce faisant, ils ont abandonné l'étude des fragments (sociologiques) urbains isolés, pour s'orienter vers une approche méthodologique holiste qui se définit, actuellement, surtout par l'étude des rôles sociaux et de l'identité des habitants des villes, ainsi que de l'importance du fonctionnement des institutions urbaines diverses pour le mode de vie des habitants des villes.

C'est pour cela que dans la conclusion de sa discussion, l'auteur souligne le rapprochement entre deux traditions scientifiques aussi bien que les résultats positifs de "l'ethnologisation de l'anthropologie" et de "l'anthropologisation de l'ethnologie".